

En una de les últimes enquestes fetes públiques en relació amb l'opinió i les preferències de la canalla apareix una dada insòlita. En resposta a la clàssica pregunta de què voleu ser quan sigueu grans, una bona proporció de nois i noies han triat una professió que fins fa ben poc amb prou feines coneixien: forense. El gran poder de la televisió i la proliferació de sèries de televisió i de pel·lícules on polícies que fan de científics i científics que fan de polícies detenen assassins gràcies a una minúscula mostra de teixit i resolen casos impossibles a partir de la traça invisible d'un estrany producte químic, han enfilat la figura de forense al capdamunt de la llista de les ocupacions predilectes dels joves.

Mateu Orfila, el primer CSI

El menorquí Mateu Orfila (1787-1853) va ser, a més de metge de cambra de tres reis de França, un pioner de la toxicologia i l'aplicació de la medicina forense a la resolució de casos criminals. Fins i tot Umberto Eco va llegir el seu 'Tractat dels verins' per escriure 'El nom de la rosa'.

Orfila va estudiar a la Universitat de València (a la foto), a la de Barcelona i, finalment, a París, amb una beca de la Junta de Comerç de Barcelona.

Tot i això, de ben segur que la gran majoria dels nens i adolescents que finalment es dedicaran a aquesta activitat desconeixen que les arrels de la professió no es troben ni a Miami ni a Las Vegas ni a Nova York, sinó molt més a prop: als Països Catalans. I és que el fundador de la toxicologia moderna i el pare de la medicina legal no és altre que Mateu Josep Bonaventura Orfila i Rotger, un metge menorquí del segle XIX. Ara la Fundació Doctor Antoni Esteve n'ha recuperat la memòria en l'obra *Entre la ciència i el crim: Mateu Orfila i la toxicologia en el segle XIX*, un quadern que recull les conferències que diversos experts van impartir en el congrés "Química, medicina i crim: Mateu J. B. Orfila (1787-1853) i el seu temps", que se celebrà a Maó l'any 2004, en commemoració del 150è aniversari de la mort d'Orfila.

Un color que no era. Orfila va néixer a Maó el 24 d'abril del 1787, fill d'una família burgesa rica. L'any 1805 va anar a València per estudiar Medicina i l'any següent a Barcelona. Com que era un alumne destacat, la junta de comerç de la capital catalana, que buscava joves promeses, li va concedir una beca per ampliar estudis a París, on hi va arribar el 1807. Allà va estudiar a la Facultat de Medicina i l'any 1811 va obtenir el grau de doctor.

Mentre completava els estudis, Orfila va començar a impartir cursos privats de ciències naturals que van adquirir força popularitat. L'abril del 1813 va fer una classe sobre l'arsènic. Per mostrar els mètodes de detecció del compost va formar els precipitats amb què habitualment es caracteritzava el verí mitjançant diferents reactius i "va afirmar categòricament que el mateix resultat s'havia d'obtenir en el cas que l'arsènic es trobés barrejat amb materials orgànics", expliquen en el quadern José Ramón Bertomeu, professor de la Universitat de València (UV) i membre de l'Institut d'Estudis d'Història de la Ciència i Documentació López Piñero (UV-CSIC), i Agustí Nieto, professor d'Història de la Ciència de la Universitat Autònoma de Barcelona. Aprofitant la presència d'una tassa amb cafè, Orfila va abocar en el recipient la dissolució arsenical i va repetir l'experiència. "Per a la seva sorpresa no van sortir el

El menorquí Mateu Orfila va resoldre, com a forense, molts casos d'assassinat.

precipitats previstos: així les tonalitats obtingudes eren clarament diferents de les que descrivien els llibres de text de l'època."

Aquest descobriment va animar Orfila a escriure un gran tractat sobre toxicologia. L'any 1814 sortien a la llum els 1.500 primers exemplars de l'obra

Traité des poisons ("Tractat dels verins"). L'èxit del llibre va obligar a fer-ne diverses edicions i a traduir-lo a moltes altres llengües: era l'inici de la toxicologia moderna. "L'obra va obrir a Orfila les portes del món acadèmic francès i va iniciar així una carrera plena d'èxits que el portaren a exercir importants càrrecs i a convertir-se en un dels personatges més influents de la medicina francesa de la primera meitat del segle XIX." Umberto Eco explica que un llibre sobre verins que va adquirir en un llibreter de vell de París li va servir per documentar-se a l'hora d'escriure la seva obra més exitosa, *El nom de la rosa*: el treball en qüestió de què parla era el *Traité des poisons* d'Orfila.

Influència arreu del món. L'any 1819, amb trenta-un anys, Orfila va ser nomenat professor de Medicina Legal a la Facultat de París: era el docent més jove de l'època. Quatre anys després, el 1823, va passar a ocupar la càtedra de Química Mèdica, i del 1831 al 1848 va ser degà de la Facultat de Medicina de

aquest mes...

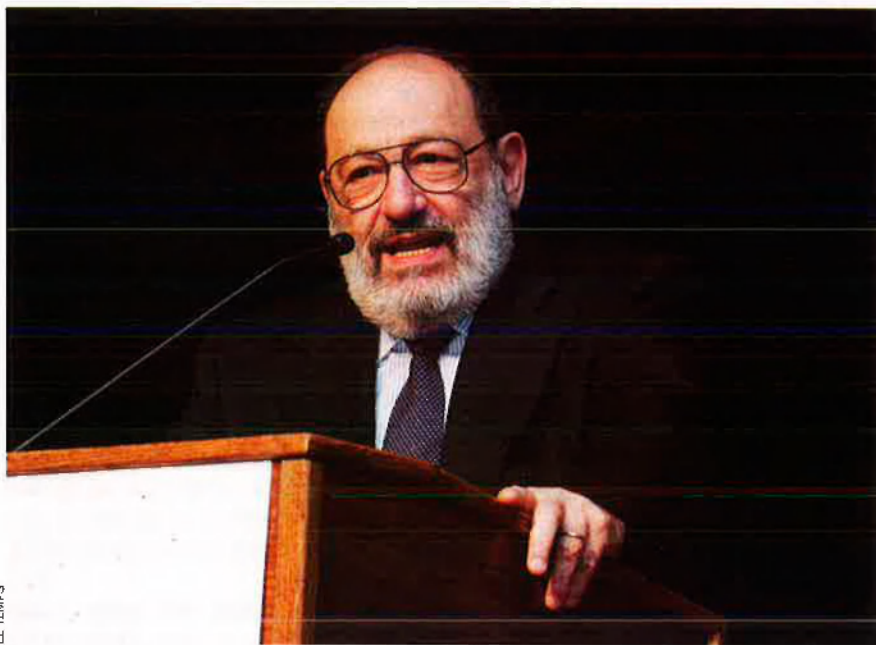
El cop d'estat contra el president xilè, Salvador Allende, va obrir un període llarg i obscur. Al mateix temps s'iniciava un moviment de denúncia de la repressió i més tard, de recuperació de la memòria i de reclamació justícia per als responsables de la dictadura. Però encara avui, un dels grans reptes democràtics del govern Bachelet és posar fi a la impunitat que mantenen els protagonistes del cop d'estat.

L'Avenc

Passeig de Sant Joan, 26, 2n 1a
08010 Barcelona - Telèfon 93 245 79 21
lavenc@lavenc.cat / www.lavenc.cat

I al novembre...
L'Estatut del 2006

EL TEMPS

L'italià Umberto Eco es va documentar amb llibres de Mateu Orfila a l'hora d'escriure *El nom de la rosa*.

París. Va fundar l'Associació de Metges de la capital francesa i l'any 1851 va ser escollit president de l'Acadèmia Nacional de Medicina de França. A més d'aquests càrrecs, Orfila va ser el metge de cambra de Lluís XVIII, de Carles V i sobretot de Lluís Felip. "La Monarquia de Lluís Felip va consagrar el seu triomf. Va ser alhora portaveu del poder, primera personalitat del món mèdic, administrador incansable, químic de renom i expert judicial sol·licitat pels tribunals", explica Frédéric Chauvaud, professor d'Història Contemporània de la Universitat de Poitiers, a França.

Mentrestant, va publicar altres obres que també es van convertir en un èxit i en un referent per als metges d'arreu del món: *Éléments de Chimie Medicale*, *Leçons de Médecine Legale* i *Secours à donner aux personnes empoisonnées ou asphixiées* ("Assistència a les persones enverinades o asfixiades") en són bons exemples. "Orfila no solament va introduir nous mètodes d'anàlisi química i els va adaptar a la pràctica forense, sinó que també va organitzar la informació disponible sobre els símptomes dels verins i els possibles antídots i els va relacionar amb els resultats obtinguts en les observacions anatòmiques practicades durant les autòpsies", assenyalen Bertomeu i Nieto. Tal com resumeix Chauvaud, Orfila

"va ser el gran mestre de la medicina legal".

El metge menorquí va ser un professor cèlebre i molt aplaudit. També va dur a terme molts experiments amb animals, més de 5.000 en gossos, segons explica en les seves memòries, la qual cosa va permetre d'obtenir resultats molt més precisos que "els que sortien de les proves en recipients inerts com les provetes dels laboratoris que no contemplen les modificacions impreses per la vida en els compostos verinosos", en paraules del mateix Orfila. Aquesta recerca no solament va ajudar a esbrinar la manera d'actuar dels verins, sinó que va permetre revelar l'acció d'altres compostos, com els fàrmacs.

S'ha escrit un crim. En la majoria de casos, el coneixement de la tasca dels investigadors queda restringit a l'àmbit de la ciència i no transcendeix a l'opinió pública. Aquesta, però, no va ser la circumstància de Mateu Orfila. La seva família regentava un popular saló a París, freqüentat per influents personatges del món mèdic, científic i polític. Així mateix, la bona aparença física i una magnífica veu van alimentar-ne l'èxit social, segons confessa ell mateix en les seves memòries.

No obstant això, bona part de la popularitat li va arribar per la participació

en diversos judicis. Orfila va encaminar els seus coneixements a resoldre causes judicials i va ser perit en processos il·lustres. Una de les causes més cèlebres i que va fer popular la pràctica de l'informe pericial va ser el cas Lafarge. A principi del 1840, Charles Lafarge va morir després d'una curta malaltia caracteritzada per vòmits i forts mals de panxa. L'esposa, amb qui s'havia casat recentment, va ser acusada d'assassinat per enverinament amb arsènic. El cas, que va aixecar gran expectació a França, no es va resoldre fins que l'equip d'Orfila va certificar que "hi havia arsènic en el cos de Lafarge i que no procedia dels reactius químics utilitzats ni de la terra del cementiri on s'havia enterrat el cadàver i que tampoc no formava part de la porció d'arsènic que de manera natural existeix en l'organisme humà".

Amb tot el seu treball, Orfila va contribuir a transformar profundament el procés penal i el sistema de proves. "Amb Orfila -afirma Chauvaud-, la mort ja no era un enigma, ans al contrari, engrandia l'horitzó de possibilitats. Les restes mortals ja no eren un simple cadàver sinó un llibre obert que explicava una història. L'examen de l'expert es convertia en una prova brillant, en fets revelats que resultaven determinants en el procés. Els pèrits semblaven disposar de la clau de les coses ocultes. Orfila, que durant prop de trenta anys va encarnar el model de metge forense, va contribuir a donar legitimitat i a fonamentar la necessitat social de l'informe pericial."

La fama d'Orfila va traspasar fronteres i va ser especialment intensa al Regne Unit, on l'expert menorquí era reclamat per participar en quasi tots els judicis sobre enverinaments. "Si la fama es mesura per les referències en la premsa diària, Mateu Orfila va ser una de les primeres estrelles de la ciència. Cap al 1840 el seu nom era tan conegut pels lectors dels diaris britànics que el *Times* va reproduir un article descriptiu de la seva vida professional i social a París com si fos un popular artista", conclou Anne Crowther, professora d'Història Social i directora del Centre sobre Història de la Medicina de la Universitat de Glasgow.

Anna Ferrer